

دانشگاه پیام نور

دانشکده علوم اجتماعی

گروه علوم جغرافیایی

مرکز تهران جنوب

پایان نامه

برای دریافت درجه کارشناسی ارشد در رشته جغرافیا و برنامه ریزی روستایی

عنوان پایان نامه :

نقش تعاملات روستا- شهری در تحولات کالبدی - فضایی سکونتگاههای

روستایی پیرامون کلانشهر کرج

استاد راهنما :

دکتر مصطفی طالشی

استاد مشاور :

دکتر فرهاد عزیزپور

نگارش :

غلام دولتی

نیمسال دوم ۹۳_۱۳۹۲

دانشگاه پیام نور استان تهران

تاریخ
شماره
پیوست

جمهوری اسلامی ایران
وزارت علوم، تحقیقات و فناوری

مرکز تهران جنوب

تصویب نامه

پایان نامه کارشناسی ارشد رشته جغرافیا و برنامه ریزی روستایی
تحت عنوان:

نقش تعاملات روستا- شهری در تحولات کالبدی- فضایی سکونتگاههای روستایی پیرامون کلانشهر کرج

نام خانوادگی: دولتی شماره پروژه: ۱۲۴۶۰ تاریخ دفاع: ۹۳/۲/۲۲
نام: غلام شماره دانشجویی: ۸۹۰۰۶۶۷۵۹ ساعت: ۱۰-۱۱
نمره: ۱۹۵
درجه ارزشیابی: **خیل**

هیات داوران:

داوران	نام	نام خانوادگی	کد استادی	مرتبۀ علمی	امضاء
راهنما	مصطفی	طالشی	۳۹۶۹۲۴	دانشیار	
راهنمای دوم
مشاور	فرهاد	عزیز پور	۴۲۲۴۸۸	استاد	
مشاور دوم
داور	حسن	افراخته	.	رئیس	
داور دوم

تهران، خیابان انقلاب، خیابان
استاد نجات الهی، نرسیده به
چهار راه سپند، دانشگاه پیام نور
مرکز تهران جنوب، پلاک ۲۳۳

تلفن: ۸۴۲۲۴
۸۸۸۰۱۰۹۰

فکس: ۸۸۸۰۳۶۸۵

کد پستی: ۱۵۸۴۶۶۸۶۱۱

نشانی الکترونیک:

www.teh-jonuob.pnu.ac.ir
Jonuob@tpnu.ac.ir

چکیده:

نظام کالبدی - فضایی، بعنوان یکی از زیرنظام های فضاهای روستایی نه تنها متأثر از عوامل درونی این نظام بلکه، متأثر از عوامل محیط (بیرون) خود در کنار سایر زیر نظام ها در حال تغییر و تحول است. در بین مجموعه عوامل محیط بیرونی نظام (سیستم) شهرها و نوع تعاملات فضایی شان با نقاط روستایی یکی از مهمترین عوامل اثرگذار بر تحول روستا و بویژه نظام کالبدی - فضایی است.

تحولات نظام مسکن و نظام کاربری اراضی از جمله مهمترین این تحولات هستند. محدوده مورد مطالعه که در گذشته بخشی از استان تهران و امروز جزئی از استان البرز است، تحولش از این قاعده مستثنی نیست. یافته تحقیق نشان داده است که تحول نظام کالبدی - فضایی روستاهای مورد بررسی در زیرنظام هایش بویژه در زیر نظام مسکن و فضاهای معیشتی به شدت اتفاق افتاده است. این تحول که برخی مثبت و برخی منفی است پیامدهای را برای روستاها بدنبال داشته است. از بین مجموعه عوامل اثرگذار، نوع، شکل و دامنه تعاملات روستاها با شهرهای پیرامونی در این تحول از نقش پر رنگی برخوردار بوده است. جریان کالا و خدمات، سرمایه و در کنار آن جریان مردم که دارای ساختاری یک سویه و بعضاً دو سویه (البته در راستای تأمین منافع شهرها) است، زمینه ساز این تحول گردیده است. نهایتاً با توجه به یافته ها، نتایج تحقیق به شرح زیر است:

- ۱) تحول کالبدی- فضایی روستاهای پیرامون شهرها (بویژه کلانشهر) امری محتوم و گریز ناپذیر است که امروزه در چارچوب مناسبات جدید شبه سرمایه داری در روستاها عینیت فضایی یافته است؛
- ۲) تحولات رخ داده روستاها ارتباط مستقیمی با اندازه آنها دارد. البته این نتیجه بعنوان یک اصل کلی نیست. چرا که بعضی از روستاها متوسط و کوچک که از مزیت نسبی بالایی در تعامل با شهرها برخوردار باشند نیز از سطح تحولی بالا برخوردار هستند؛
- ۳) روند تحولی روستاها صرفاً متأثر از یک نقطه شهری (سکونت) نیست بلکه می توانند تحت تأثیر چند نقطه شهری باشد. دامنه تعاملات فضایی مهمترین عامل در این ارتباط است.

Abstract

Physical system - space as a sub-system in rural areas is not only affected by internal factors, but the system is affected by the following factors, along with other systems in their environment is changing. Among the factors external environment of cities and their spatial interactions with rural village and especially the most important factors that influence the evolution of the physical system - space. Urban settlements in the based on new capacity In recent decades, particularly in their interactions with the villages within the context of the evolution of dominance relations in the villages of the past have led to this day. Reform of housing and land use are the most important developments. The study area was previously part of Tehran's Alborz Province, part of its development is no exception. Research has shown that the evolution of the physical system - the space of the villages under his regime, particularly in the areas of housing and livelihood heavily happened. Some positive and some negative consequences of this development for rural areas has been followed. Among the factors affecting the type, form and extent of engagement with cities, villages surrounding this transformation has been the role of color. Flow of goods and services, capital and people along the way, some of which have a double structure (it's in the interests of ensuring the city), the the field Maker of this transformation has been.

Finally, according to the findings, the results of the study are as follows:

- ۱- Physical change - an inevitable and inescapable urban environment surrounding villages in which new relations within the framework of pseudo-capitalism is woven in the villages of spatial objects;
- ۲- Occurred in rural areas is directly related to their size. Of course, this result is not a general principle. Because some medium and small rural towns have the advantage of interacting with the surface of the above developments are.
- ۳- The processes affected villages only a single point urban (residential) but can be influenced by several cities. Range of spatial interactions is the most important factor in this connection.

پیشگفتار

روستا اولین شکل از حیات جمعی انسان در پهنه سرزمینی است که از ویژگی های متعدد طبیعی و محیطی، اقتصادی، اجتماعی-فرهنگی، تاریخی و کالبدی برخوردار است. تحول در فعالیت ها، ویژگی های اجتماعی و اقتصادی سکونتگاههای روستایی به عنوان یک پدیده پویا از طریق گسترش کالبدی، افزایش کارکردها و جمعیت در سکونتگاهها مشخص می شود که در این میان تعدادی از سکونتگاهها با تقویت و افزایش کارکرد خود، سایر سکونتگاهها را به خود وابسته می کنند و از رشد و گسترش قابل توجهی نیز برخوردار می شوند. با رشد سریع شهرنشینی بعد از جنگ جهانی دوم و تغییر مرز کانون های شهری و نواحی روستایی، روابط شهر و روستا نیز از نوعی روابط یکسویه و سلطه جو از جانب شهر به سمت پیوندهایی پیچیده که بسیار بیش از پیش، حیات این دو عرصه زیستی را در گرو هم قرار می داد، تغییر پیدا کرد. در حالی که مدل ها و تئوری های توسعه بدون در نظر گرفتن واقعیت های فضایی- مکانی در حال وقوع، همچنان برنامه ریزی جداگانه ای برای شهر و روستا را توصیه می کردند. با این رویکرد، مطالعه و بررسی تعاملات شهری و روستایی و جریان های بوجود آورنده آنها و تأثیر این تعاملات و جریانات بر نواحی روستایی، از جمله مسائل مهم و مورد توجه در این پژوهش است. در این بین، تعاملاتی بین روستاها و شهرها بالاخص از لحاظ کالبدی- فضایی در پیرامون کلانشهر کرج بوجود آمده است که سکونتگاههای روستایی پیرامون خود را تحت تأثیر قرار داده است. بدین سبب پیامدها و اثرات این تعاملات را در سکونتگاههای روستایی دهستان تنکمان شمالی از توابع شهرستان نظرآباد مورد بررسی قرار می گیرد. پژوهش حاضر با استناد با داده های اسنادی و میدانی و متولوژی پژوهش در ۵ فصل به شرح زیر تدوین شده است:

- فصل اول شامل کلیات تحقیق و در بر گیرنده طرح مسأله و ضرورت بررسی، پرسش ها و فرضیات تحقیق، اهداف تحقیق، ابزار و روشهای مورد استفاده در تحقیق می باشد. سپس به بررسی پیشینه تحقیق، واژگان و مفاهیم کلیدی تحقیق پرداخته است.
- در فصل دوم با عنوان مبانی نظری به بررسی نظریه ها و رویکردهای مرتبط با موضوع تحقیق پرداخته شده و نهایتاً نظریه و رویکرد غالب متمرکز بر موضوع رویکرد ترکیبی از نظریات کارکردهای شهری در توسعه روستایی، رویکرد مرکز- پیرامون و مدل کارکردی (رابطه شهر و روستا) می باشد. که مورد بررسی قرار می گیرد.

- در فصل سوم کلیات محدوده مورد مطالعه مورد توجه قرار گرفته و از جنبه های مختلف محیطی، اجتماعی، اقتصادی، جمعیتی و غیره به آن پرداخته شده است.
- فصل چهارم به تجزیه و تحلیل یافته های تحقیق اختصاص داده شده است.
- و نهایتاً در فصل پنجم به آزمون فرضیات، نتیجه گیری و ارائه پیشنهادات مبتنی بر یافته های تحقیق پرداخته شده است.

در اینجا جا دارد از زحمات استاد راهنمای گرامی ام جناب آقای دکتر طالشی که زحمات فراوانی را در تدوین و گردآوری این پژوهش انجام داده اند کمال تشکر و قدردانی را داشته باشم، همچنین مشاوره های ارزشمند آقای دکتر عزیزپور در راستای هدایت پژوهش، تقدیر و تشکر می نمایم.

تقدیم به:

پدرم:

او که یاد و خاطره اش همیشه جاودان است.

مادر مهربانم:

که در وسعت پر مهر دامانش فرصت رویش یافتم و صبر و گذشت را به من آموخت.

و همسرم:

به پاس تمام حمایت ها، دلگرمی ها و خوبیهایش.

فرزندانم:

به خاطر مهرشان.

و به:

تمام کسانی که به من شیوه اندیشیدن آموختند.

سپاسگزاری و قدردانی

پروردگارا به درگاهت شکرگزارم که توانایی و استقامت انجام این پژوهش را بر من ارزانی داشتی؛ خدایا تو را سپاسگزارم که مرا از دریای بیکران نعمت هایت سیراب نمودی و چراغ علم را فراروی زندگی ام قرار دادی؛

به مصداق حدیث شریف من لم یشکر المخلوق لم یشکر الخالق و ادای وظیفه و احترام بر خود فرض می دانم از اساتید گرانقدر که در گروه آموزشی جغرافیای دانشگاه پیام نور افتخار شاگردی آنها را داشته ام و همچنین عزیزانی که به شیوه های مختلف در فرآیند انجام این کار تحقیقی اینجانب را یاری نموده اند، کمال تشکر و امتنان را داشته باشم و اذعان نمایم که بدون بذل توجه و مساعی آنها، یقیناً انجام این تحقیق، بصورت کنونی ممکن نبود. امیدوارم خداوند تمامی این سروران را در پناه خود مصون و موفق داشته و توفیق روز افزون در تمامی زمینه ها نصیبشان فرماید.

از استاد ارجمند جناب آقای دکتر مصطفی طالشی در مقام استاد محترم راهنما تقدیر و سپاسگزاری فراوان می نمایم دقت نظر ایشان در تدوین، جمع آوری اطلاعات و... بسیار ستودنی است. تشکر و قدردانی از استاد ارجمند جناب آقای دکتر فرهاد عزیزپور که در مقام استاد مشاور با مشورت ها و اظهار نظرهای مفیدشان، بر غنای علمی این پژوهش افزودند.

از استاد محترم جناب آقای دکتر حسن افراخته که مشوق اصلی تحصیلی، شغلی و زندگی می باشند صمیمانه قدردانی می کنم و از دوست و استاد گرامیم آقای دکتر طاهر پریزادی که اینجانب را در انجام امور پایان نامه مخصوصاً در زمینه تولید نقشه های GIS، کمک و راهنمایی فراوان نمودند کمال تشکر و سپاس را دارم.

از دوستان عزیزم آقای مهندس زمانی و آقای دکتر سوری به پاس محبت هایشان کمال تشکر را دارم. از مسئولین، و کارکنان محترم فرمانداری نظرآباد به خصوص جناب آقای کیایی و بخشدار محترم تنکمان جناب آقای آریایی و همکارشان جناب آقای پشتکار و سایر همکاران آن حوزه و همچنین دهیارن محترم دهستان تنکمان شمالی که صمیمانه برای در اختیار گذاشتن مدارک، اسناد و اطلاعات مورد نیاز مراحل تدوین پایان نامه صمیمانه همکاری نمودند کمال تشکر و سپاسگزاری را می نمایم. از کارشناسان شریف حوزه اداری و آموزشی دانشگاه پیام نور بالاخص خانم دکتر هروی، خانم خانم موسوی، خانم بوستان دوست، خانم افسوسی، خانم ابراهیمی و آقای ابراهیمی و... که زحمات دوره آموزشی و دفاع اینجانب به عهده آنها بوده است تقدیر و تشکر دارم.

در نهایت تقدیر و تشکر فراوان از همه عزیزانی که به طرق مختلف در مراحل انجام این پژوهش با نگارنده همراهی و همکاری داشته اند و در اینجا نامی از ایشان برده نشده است را دارم.

فهرست مطالب

عنوان	صفحه
چکیده:.....	د.....
پیشگفتار.....	و.....
فصل اول: کلیات تحقیق	
مقدمه.....	۱۸.....
۱-۱- طرح مسئله.....	۱۸.....
۱-۲- ضرورت تحقیق.....	۲۰.....
۱-۳- پیشینه انجام تحقیق.....	۲۰.....
۱-۴- اهداف تحقیق.....	۲۳.....
۱-۵- فرضیات تحقیق.....	۲۳.....
۱-۶- روش انجام پژوهش.....	۲۳.....
۱-۶-۱- روش و ابزار گرد آوری اطلاعات.....	۲۴.....
۱-۶-۲- مطالعات کتابخانه ای.....	۲۵.....
۱-۶-۳- مطالعات میدانی.....	۲۵.....
۱-۶-۴- جامعه آماری و روش نمونه گیری.....	۲۶.....
۱-۶-۵- روش تجزیه و تحلیل داده ها.....	۲۶.....
۱-۷- فرآیند تحقیق.....	۲۷.....
۱-۸- واژگان کلیدی.....	۲۹.....
فصل دوم: مبانی نظری پژوهش	
مقدمه.....	۳۲.....
۲-۱- مفاهیم پایه.....	۳۲.....
۲-۱-۱- فضا، سازمان فضایی و ساختار فضایی.....	۳۳.....
۲-۱-۲- روستا، سکونتگاه روستایی و مجموعه روستایی.....	۳۳.....
۲-۱-۳- روستا-شهر، شهر و کلانشهر.....	۳۴.....
۲-۱-۴- ملاک های شناخت شهر از روستا.....	۳۶.....
۲-۱-۵- روابط شهر و روستا.....	۳۹.....
۲-۱-۶- پیوندها و روابط متقابل شهر و روستا.....	۳۹.....

۴۳	۷-۱-۲- پیامدهای روابط متقابل بر کانون های شهر و روستا.....
۴۴	۲-۲- رویکردها، دیدگاهها و مدل های نظری پیرامون روابط شهر و روستا.....
۴۴	مقدمه.....
۴۵	۱-۲-۲- نظریات پایه روابط نظام سکونتگاهی.....
۵۱	۲-۲-۲- رویکرد مرکز- پیرامون.....
۵۳	۲-۲-۲- ۱-مرحله جامعه ماقبل صنعتی و اقتصاد محلی.....
۵۳	۲-۲-۲- ۲- مرحله شکل پذیری مناسبات مرکز و پیرامون.....
۵۳	۲-۲-۲- ۳-مرحله پراکنش فعالیت اقتصادی.....
۵۳	۲-۲-۲- ۴-مرحله ادغام و یکپارچگی فضایی.....
۵۵	۳-۲- نظریه کارکردهای شهری و توسعه روستایی.....
۶۰	۴-۲- رویکرد توسعه اگروپلین.....
۶۱	۵-۲- رویکرد شبکه منطقه ای.....
۶۴	۶-۲- مدل های اساسی شناخت روابط شهر و روستا.....
۶۸	۷-۲- مبانی نظری تحولات روابط شهر و روستا در ایران.....
۷۲	۸-۲- جمعبندی رویکرد نظری حاکم بر این تحقیق.....
	فصل سوم: شناخت ویژگی های کلان محیطی، اکولوژیک، اجتماعی، اقتصادی و کالبدی- فضایی ناحیه پژوهش
۷۵	۱-۳- شناخت ویژگی های محیطی _ اکولوژیک ناحیه پژوهش.....
۷۵	۱-۱-۳- شناخت موقعیت جغرافیایی.....
۷۷	۲-۱-۳- خصوصیات پستی و بلندی.....
۷۹	۳-۱-۳- شناخت ویژگی های زمین شناسی و ژئومورفولوژی.....
۸۰	۴-۱-۳- اقلیم و منابع آب.....
۸۴	۵-۱-۳- توانمندی های خاک و پوشش گیاهی.....
۸۷	۶-۱-۳- جمعبندی.....
۸۸	۲-۳- خصوصیات اجتماعی_ اقتصادی ناحیه تحقیق.....
۸۸	۱-۲-۳- شناخت ویژگیهای فرهنگی سکونتگاههای روستایی در ناحیه پژوهش.....
۸۹	۲-۲-۳- شناخت ویژگیهای جمعیتی سکونتگاههای روستایی.....
۹۷	۳-۲-۳- خصوصیات اقتصادی سکونتگاههای روستایی.....
۱۰۳	۴-۲-۳- ویژگیهای کالبدی_ فضایی سکونتگاههای روستایی.....
۱۰۴	۱-۴-۲-۳- تعداد و پراکنش روستاهای محدوده مورد پژوهش.....

- ۱۰۵ ۲-۴-۳- ویژگی های شبکه راههای ارتباطی.....
- ۱۰۶ ۳-۴-۲- مناسبات و روابط سکونتگاههای روستایی.....
- ۱۰۶ ۴-۴-۲- اقتصاد ناحیه به تفکیک بخش های عمده.....
- ۱۰۸ ۵-۲-۳- جمعبندی.....

فصل چهارم: تجزیه و تحلیل یافته های تحقیق

- ۱۱۱ مقدمه.....
- ۱۱۱ ۱-۴- ویژگی های کلان جامعه آماری.....
- ۱۱۲ ۲-۴- تحلیل نظام جریانانات فضایی در ناحیه پژوهش.....
- ۱۱۲ ۱-۲-۴- تحلیل جریانانات فضایی خدمات.....
- ۱۳۵ ۲-۲-۴- تحلیل جریانانات فضایی جمعیت.....
- ۱۴۰ ۳-۲-۴- تحلیل جریانانات فضایی سرمایه.....
- ۱۴۴ ۵-۴- تحولات کالبدی- فضایی روستاهای مورد مطالعه.....
- ۱۴۴ ۱-۵-۴- وضعیت تحولات مساکن روستایی.....
- ۱۴۶ ۲-۵-۴- وضعیت تحولات خدمات رفاهی در سکونتگاه های روستایی.....
- ۱۴۸ ۳-۵-۴- وضعیت تحولات فضاهاى معیشتی_ اقتصادی درسکونتگاه های روستایی.....
- ۱۴۹ ۴-۵-۴- وضعیت تحولات خدمات زیربنایی (زیرساختها) درسکونتگاه های روستایی.....
- ۱۵۰ ۵-۵-۴- وضعیت تحولات زیست محیطی درسکونتگاه های روستایی.....
- ۱۵۱ ۶-۴- جمعبندی.....

فصل پنجم: آزمون فرضیات، نتیجه گیری و ارائه پیشنهادهاى اجرایی

- ۱۵۳ ۱-۵- آزمون فرضیه های پژوهش.....
- ۱۶۰ ۲-۵- نتیجه گیری.....
- ۱۶۱ ۳-۵- پیشنهادهاى اجرایی.....
- ۱۶۴ منابع.....

فهرست جداول

- جدول شماره (۱-۱): نتایج تحقیقات انجام شده، پیرامون نقش تعاملات روستا- شهری در تحولات کالبدی - فضایی..... ۲۰
- جدول شماره (۲-۱): ابعاد و معرفه های اساسی پژوهش ۲۴
- جدول شماره (۳-۱): تقسیمات سیاسی شهرستان نظرآباد و آمار جمعیتی به تفکیک دهستان و روستاهای مورد پژوهش ۲۶
- جدول شماره (۱-۳): تقسیمات سیاسی بخش تنکمان به تفکیک دهستان، روستاها ۷۷
- جدول شماره (۲-۳): توزیع طبقات ارتفاع نسبت به سطح در بخش تنکمان مساحت : هکتار ؛ سهم : درصد ۷۹
- جدول شماره (۳-۳): توزیع طبقات ارتفاع نسبت به سطح در بخش تنکمان- مساحت : هکتار ؛ سهم : درصد ۸۰
- جدول شماره (۴-۳): پارامترهای دمایی در ایستگاه سینوپتیک کرج (دوره زمانی ۹۰-۱۳۸۰) واحد: درجه سانتیگراد ۸۱
- جدول شماره (۵-۳): توزیع بارندگی در ایستگاه سینوپتیک کرج (دوره زمانی ۹۰-۱۳۸۰) واحد: میلیمتر ۸۱
- جدول شماره (۶-۳): متوسط رطوبت نسبی در ایستگاه کرج (دوره زمانی ۹۰-۱۳۸۰) واحد : درصد ۸۲
- جدول شماره (۷-۳): تعداد روزهای یخبندان در ایستگاه سینوپتیک کرج (دوره زمانی ۹۰-۱۳۸۰) واحد : روز ۸۲
- جدول شماره (۸-۳): مساحت و پراکنش واحدهای اراضی بخش تنکمان مساحت : هکتار ؛ سهم : درصد ۸۶
- جدول شماره (۹-۳): ویژگی های فرهنگی نقاط روستایی دهستان تنکمان شمالی سال ۱۳۹۲ ۸۸
- جدول شماره (۱۰-۳): تعداد خانوار دهستان تنکمان شمالی در سری های زمانی مختلف ۸۹
- جدول شماره (۱۱-۳): تعداد جمعیت دهستان تنکمان شمالی در سری های زمانی مختلف ۸۹
- جدول شماره (۱۲-۳): بُعد خانوار بخش تنکمان در سری های زمانی مختلف ۹۰
- جدول شماره (۱۳-۳): بُعد خانوار دهستان تنکمان شمالی در سری های زمانی مختلف به تفکیک نقاط روستایی ۹۰
- جدول شماره (۱۴-۳): تراکم نسبی جمعیت در بخش تنکمان در سال ۱۳۹۰ ۹۱
- جدول شماره (۱۵-۳): نرخ رشد جمعیت دهستان تنکمان شمالی در دوره های زمانی مختلف ۹۱
- جدول شماره (۱۶-۳): نرخ رشد جمعیت دهستان تنکمان شمالی در دوره های زمانی مختلف به تفکیک روستا ۹۲
- جدول شماره (۱۷-۳): تعداد مهاجرین وارده شده به دهستان تنکمان شمالی در دهساله گذشته سال ۱۳۸۵ ۹۳
- جدول شماره (۱۸-۳): تعداد مهاجران وارده شده به بخش براساس محل اقامت قبلی به تفکیک گروههای سنی ۱۳۸۵ ۹۴
- جدول شماره (۱۹-۳): تعداد مهاجران وارد شده به دهستان تنکمان شمالی براساس محل اقامت قبلی به تفکیک گروههای سنی ۱۳۸۵... ۹۵
- جدول شماره (۲۰-۳): نرخ مهاجرپذیری دهستان تنکمان شمالی در سال ۱۳۸۵ به تفکیک نقاط روستایی ۹۶
- جدول شماره (۲۱-۳): نرخ مهاجرت خالص در دهستان تنکمان شمالی به تفکیک نقاط روستایی سال ۱۳۸۵ ۹۷

- جدول شماره (۳-۲۲): نرخ باسوادی دهستان تنکمان شمالی به تفکیک جنس سال ۱۳۸۵..... ۹۷
- جدول شماره (۳-۲۳): نرخ باسوادی بخش تنکمان دهستان تنکمان شمالی به تفکیک سن و جنس سال ۱۳۸۵..... ۹۸
- جدول شماره (۳-۲۴): وضعیت اشتغال و بیکاری..... ۹۹
- جدول شماره (۳-۲۵): ساختار اشتغال در دهستان تنکمان شمالی در سال ۱۳۸۵..... ۱۰۲
- جدول شماره (۳-۲۶): تعداد و پراکنش روستاهای دهستان تنکمان شمالی..... ۱۰۴
- جدول شماره (۴-۱): جریان فضایی مراجعات خدماتی سکونتگاههای روستایی دهستان تنکمان شمالی در سال ۱۳۹۲..... ۱۱۴
- جدول شماره (۴-۲): توزیع پراکنش خدمات آموزشی در سکونتگاههای دهستان تنکمان شمالی سال ۱۳۹۲..... ۱۲۰
- جدول شماره (۴-۳): جریان فضایی مراجعات خدمات ارتباطی سکونتگاههای روستایی دهستان تنکمان شمالی در سال ۱۳۹۲..... ۱۲۵
- جدول شماره (۴-۴): جریان فضایی مراجعات خدمات پشتیبان تولید در سکونتگاههای روستایی دهستان تنکمان شمالی ۱۳۹۲..... ۱۲۹
- جدول شماره (۴-۵): جریان فضایی جمعیت در سکونتگاههای روستایی دهستان تنکمان شمالی در سال ۱۳۹۲..... ۱۳۵
- جدول شماره (۴-۶): جریان سرمایه در سکونتگاههای روستایی ناحیه پژوهش در سال ۱۳۹۲..... ۱۴۰
- جدول شماره (۴-۷): سرمایه گذاری روستائیان در روستا..... ۱۴۳
- جدول (۴-۸): وضعیت شاخص های تحول مسکن در سکونتگاههای روستایی در سال ۱۳۹۲..... ۱۴۵
- جدول (۴-۹): وضعیت شاخص های تحولات خدمات رفاهی در سکونتگاههای روستایی در سال ۱۳۹۲ (درصد)..... ۱۴۶
- جدول (۴-۱۰): وضعیت شاخص های تحول در فضاهای معیشتی در سکونتگاه های روستایی ناحیه پژوهش (درصد)..... ۱۴۸
- جدول (۴-۱۱): وضعیت شاخص های تحول در خدمات زیربنایی در روستاهای مورد مطالعه (درصد)..... ۱۴۹
- جدول (۴-۱۲): وضعیت شاخص های تحول زیست محیطی در روستاهای مورد مطالعه (درصد)..... ۱۵۰
- جدول (۵-۱): آزمون کای اسکوتر جهت محاسبه وسعت تاثیرگذاری متغیرهای شاخص های مسکن..... ۱۵۴
- جدول (۵-۲): آزمون کای اسکوتر جهت محاسبه وسعت تاثیرگذاری متغیرهای شاخص های خدمات رفاهی..... ۱۵۵
- جدول (۵-۳): آزمون کای اسکوتر جهت محاسبه وسعت تاثیرگذاری متغیرهای شاخص فضاهای معیشتی..... ۱۵۵
- جدول (۵-۴): آزمون کای اسکوتر جهت محاسبه وسعت تاثیرگذاری متغیرهای شاخص زیرساختها..... ۱۵۶
- جدول (۵-۵): آزمون کای اسکوتر جهت محاسبه وسعت تاثیرگذاری متغیرهای شاخص زیست محیطی..... ۱۵۷
- جدول (۵-۶): رتبه بندی روستاهای دهستان تنکمان شمالی..... ۱۵۸
- جدول (۵-۷): همبستگی بین شاخصهای تحقیق و تحولات کالبدی-فضایی سکونتگاههای روستایی..... ۱۵۹

فهرست شکل ها و نمودارها

- شکل شماره (۱-۱): روندنمای انجام تحقیق..... ۲۸
- شکل شماره (۱-۲): اصول متناوب تشکیلات مدل کریستالر..... ۴۷
- شکل شماره (۲-۲): مدل رشد نابرابر اقتصادی و سکونتگاهی، براساس مدل قطب رشد (لی ۱۹۸۸)..... ۵۱
- شکل شماره (۳-۲): مسیر تحول و حرکت سازمان فضایی اقتصاد ملی..... ۵۴
- شکل (۲-۴): نمونه ای از یک سلسله مراتب سکونتگاهی مطلوب..... ۶۰
- شکل شماره (۵-۲): مدل فضایی رویکرد شبکه منطقه ای و رویکرد قطب رشد..... ۶۳
- شکل شماره (۶-۲): مدل بنیادی کلان فضایی در تبیین دوگانگی جهانی..... ۶۷
- شکل شماره (۷-۲): نظام روابط شهر و روستا از اصلاحات ارضی تاکنون..... ۷۱
- شکل شماره (۸-۲): چارچوب مفهومی پژوهش..... ۷۳
- نمودار شماره (۱-۴): جریان فضایی نیروی کار روستایی به شهر منبع: یافته های تحقیق ۱۳۹۲..... ۱۳۸
- نمودار شماره (۲-۴): جریان فضایی نیروی کار شهری به روستا منبع: یافته های تحقیق ۱۳۹۲..... ۱۳۸
- نمودار شماره (۳-۴): جریان سرمایه شهر به روستا منبع: یافته های تحقیق ۱۳۹۲..... ۱۴۱
- نمودار (شماره ۴-۴): جریان سرمایه گذاری روستائیان در روستا منبع: یافته های تحقیق ۱۳۹۲..... ۱۴۴

فهرست نقشه ها

- نقشه شماره (۱-۳): موقعیت منطقه در استان البرز..... ۷۶
- نقشه شماره (۱-۴): شدت بهره گیری از امکانات آموزشی در سطح دهستان تنکمان شمالی در رابطه با سکونتگاههای پیرامون..... ۱۱۶
- نقشه شماره (۲-۴): شدت و جریان مراجعات سکونتگاههای دهستان تنکمان شمالی جهت دریافت خدمات آموزشی به شهر نظرآباد..... ۱۱۷
- نقشه شماره (۳-۴): شدت و جریان مراجعات سکونتگاههای دهستان تنکمان شمالی جهت دریافت خدمات آموزشی به شهر هشتگرد..... ۱۱۸
- نقشه شماره (۴-۴): شدت و جریان سکونتگاههای دهستان تنکمان شمالی جهت دریافت خدمات آموزشی به شهر تنکمان..... ۱۱۹
- نقشه شماره (۵-۴): شدت بهره گیری از امکانات درمانی-بهداشتی سطح سکونتگاههای دهستان تنکمان شمالی در ارتباط با سکونتگاههای پیرامون..... ۱۲۱

- نقشه شماره (۶-۴): شدت و جریان سکونتگاههای دهستان تنکمان شمالی جهت دریافت خدمات بهداشتی- درمانی به شهر نظرآباد... ۱۲۲
- نقشه شماره (۷-۴): شدت و جریان سکونتگاههای دهستان تنکمان شمالی جهت دریافت خدمات بهداشتی- درمانی به شهر هشتگرد... ۱۲۳
- نقشه شماره (۸-۴): شدت و جریان سکونتگاههای دهستان تنکمان شمالی جهت دریافت بهداشتی- درمانی به شهر تنکمان ۱۲۴
- نقشه شماره (۹-۴): شدت بهره گیری از خدمات ارتباطی در سطح سکونتگاههای دهستان تنکمان شمالی در ارتباط با سکونتگاههای پیرامون
..... ۱۲۶
- نقشه شماره (۱۰-۴): شدت و جریان سکونتگاههای دهستان تنکمان شمالی جهت دریافت خدمات ارتباطی شهر نظرآباد ۱۲۷
- نقشه شماره (۱۱-۴): شدت و جریان سکونتگاههای دهستان تنکمان شمالی جهت دریافت خدمات ارتباطی شهر تنکمان ۱۲۸
- نقشه شماره (۱۲-۴): شدت بهره گیری از خدمات پشتیبان تولید در سطح دهستان تنکمان شمالی در ارتباط با سکونتگاههای پیرامون. ۱۳۰
- نقشه شماره (۱۳-۴): شدت و جریان سکونتگاههای دهستان تنکمان شمالی جهت دریافت خدمات پشتیبان تولید به شهر نظرآباد ۱۳۱
- نقشه شماره (۱۴-۴): شدت و جریان سکونتگاههای دهستان تنکمان شمالی جهت دریافت خدمات پشتیبان تولید به شهر هشتگرد ۱۳۲
- نقشه شماره (۱۵-۴): شدت و جریان سکونتگاههای دهستان تنکمان شمالی جهت دریافت خدمات پشتیبان تولید به شهر تنکمان ۱۳۳
- نقشه شماره (۱۶-۴): شدت و جریان سکونتگاههای دهستان تنکمان شمالی جهت دریافت خدمات پشتیبان تولید به روستای بختیار... ۱۳۴
- نقشه شماره (۱۷-۴): شدت مهاجر پذیری شهرهای پیرامون دهستان تنکمان شمالی ۱۳۷
- نقشه شماره (۱۸-۴): شدت و جریان سرمایه گذاری روستا به شهر در سطح سکونتگاههای دهستان تنکمان شمالی در ارتباط با شهر نظرآباد و
هشتگرد ۱۳۹
- نقشه شماره (۱۹-۴): شدت و جریان سرمایه گذاری بخش خصوصی در سکونتگاههای دهستان تنکمان شمالی ۱۴۲

فصل اول
کلیات تحقیق

مجتمع های زیستی شهری و روستایی در یک پهنه ی جغرافیایی، ترکیبی از عناصر فضایی - کالبدی به وجود آمده اند. برخلاف وجود تشابهات متعدد در حوزه های شهری و روستایی که با عناصری همچون فعالیت ، انسان و پدیده های انسان ساخت همراه می شوند. کارکردهای فضایی شهر و روستا از تفاوت های معناداری برخوردار هستند که حاصل ماهیت مکان و روح حاکم بر فضای آنهاست. به همین دلیل است که بحث ماهیت روابط روستا - شهر از جایگاه ارزشمندی در برنامه های توسعه بویژه برنامه ریزی های فضایی برخوردار است. گاهاً روابط متقابل شهر و روستا باعث نابودی روستاها و تخلیه جمعیتی آنها می شود و در برخی موارد باعث تقویت، توسعه و تجهیز سکونتگاههای روستایی به لحاظ زیر ساختی- فناوری و... می شود. در این بین تعاملاتی بین روستاها و شهرها بالاخص از لحاظ کالبدی فضایی در سکونتگاههای پیرامون کلانشهر کرج بوجود آمده است. اثرات و پیامدهای این روابط و تعاملات در پژوهش حاضر در بندهای طرح مسأله و ضرورت بررسی، پرسش ها و فرضیات تحقیق، اهداف پژوهش و ابزار و روشهای مورد استفاده در پژوهش بیان شده است.

۱-۱- طرح مسئله

جریان های فضایی متفاوتی بین مادر شهرها و سکونتگاههای پیرامون وجود دارد. این جریانها، بسیاری از تحولات را در روستاها شکل داده اند. (سعیدی وهمکار، ۱۳۸۳: ۶۲) روستا به عنوان فضایی اجتماعی، نه تنها از عوامل و نیروهای محیطی - اکولوژیک و فرهنگی تاثیر می پذیرد، بلکه با توجه به خصوصیات و قابلیت های خود، بر این مجموعه عناصر اثرگذار است به عبارت دیگر این تغییر و تحولات در ابعاد مختلف در بستر مکان و در گذر زمان شکل می گیرد، و هر فضای جغرافیایی به عنوان یک واقعیت مکانی نه تنها تحت تاثیر نیروها و عوامل درونی بلکه ضمناً از نیروها و عوامل بیرونی نیز متأثر می شود. (سعیدی، ۱۳۷۷: ۳). بنابراین در چارچوب این کنش متقابل، یعنی جریان اثرگذاری و اثرپذیری، هم بستر محیطی - اکولوژیک و هم عرصه فرهنگی و حتی کالبدی، کم و بیش دچار دگرگونی می شود و بدینسان با تغییر و دگرگونی فضای اجتماعی، روستاها به عنوان یک فضای اجتماعی پیوسته تغییر می کنند. (ضیاء توانا، ۱۳۶۹: ۲۴).

از این رو، سکونتگاههای روستایی خواه و ناخواه در معرض دگرگونی هایی قرار دارند که اغلب منشأ بیرونی دارد و بیرون از عرصه های روستایی شکل می گیرد و جلوه های گوناگون این دگرگونی ها در عرصه های روستایی به صور مختلف و در زمینه های متنوع ظهور پیدا می کند. اثرات این تحولات در عرصه کالبدی تحت عنوان تحولات فیزیکی - ظاهری مورد توجه بوده که به نوبه خود موجبات دگرگونی

های درونی و حتی تحولات اجتماعی، اقتصادی، کالبدی و زیست محیطی سکونتگاههای روستایی می گردند (سعیدی، ۱۳۸۸: ۴۵). در سالهای اخیر، سکونتگاه های روستایی در جریان دگرگونی های مکانی- فضایی دچار تحولاتی شده اند که شتاب این دگرگونی ها به حدی بوده است که تعداد زیادی از روستاها یا دچار دگرگونی در ساختار و کالبد خود شده اند و یا گاه از طریق پدیده خوردگی و خزش (دست اندازی کانون های شهری به اراضی کشاورزی و روستاهای پیرامونی)، به بدنه این شهرها ملحق شده است. (شفیعی ثابت و همکار ۱۳۸۴: ۵). در واقع افزایش سریع شهرنشینی و توسعه کارکردهای اجتماعی و اقتصادی شهرها موجب شده تا شهرها مرزهای سنتی خود را پشت سر گذاشته و به سوی روستاهای خود پیشروی نمایند. کلانشهر کرج از مهمترین عرصه های این تحول مکانی - فضایی به شمار می رود که تمرکز سرمایه، صنایع، امکانات و خدمات موجب رشد کالبدی و کارکردی در آن گردیده است. اینگونه رشد شتابان و روندهای حاکم بر آن از منظر کالبدی - فضایی پیامدهایی همچون دگرگونی های همه جانبه در ساخت و بافت روستاهای پیرامونی به ویژه در الگوی ساخت مسکن، تغییر شکل جهت دسترسی های ارتباطی، دگرگونی بدون برنامه ریزی کاربری زمین، کمبود شدید خدماتی، دسترسی های نامناسب و ... را در روستاهای پیرامونی موجب شده است.

با این چشم انداز از مسأله، این پژوهش در صدد است روستاهای دهستان تنکمان شمالی در پیرامون کلانشهر کرج را با توجه به تحولات کالبدی-فضایی (نظیر تحول نظام زیست محیطی، تحول نظام فضاهای معیشتی، تحول نظام خدمات زیرساختی و رفاهی و تحول ساخت مسکن) مورد بررسی قرار دهد. آشکار است که در شکل پذیری و تحول سکونتگاههای روستایی مجموعه عوامل و نیروهای متفاوت و متنوعی نقش آفرین هستند، اما همه آنها به نوعی متأثر از تعامل و ارتباط عرصه های سکونتی شهری و روستایی با یکدیگر می باشند.

براساس بیان مسئله در جهت دستیابی به اهداف تحقیق، پرسشهای بنیادین زیر مطرح می گردد که این پایان نامه در فرآیند تحقیق درصدد پاسخگویی به آنهاست:

۱. مهمترین تحولات کالبدی- فضایی سکونتگاههای روستایی پیرامون کلانشهر کرج (دهستان تنکمان شمالی) بر اساس وسعتشان از چه وضعیتی برخوردارند؟
۲. تحولات کالبدی - فضایی سکونتگاههای روستایی پیرامون کلانشهر کرج (دهستان تنکمان شمالی) متأثر از چه عوامل و فرآیندهایی بوده است.

۲-۱- ضرورت تحقیق

روابط و مناسبات بین سکونتگاه‌ها و بویژه بین شهر و روستا که خود را عمدتاً به شکل جریان‌های جمعیت، کالا، سرمایه، عقاید، اطلاعات و نوآوری نشان می‌دهد، پدیده‌ای فضایی-مکانی بوده و شناخت، تبیین و کشف قانونمندی‌های کلی حاکم بر آن، در چهارچوب روابط متقابل انسان و محیط موضوعی جغرافیایی بوده و از اهمیت نظری و کاربردی ویژه‌ای برخوردار است. همچنین با توجه به نقش این روابط در فرایند تحولات و توسعه کانون‌های شهری و روستایی، شناخت آثار و پیامدهای اقتصادی، اجتماعی-فرهنگی، و فضایی-کالبدی آن بر شهر و روستا و تلاش برای کاهش اثرات منفی این روابط و تعاملات در راستای ساماندهی آنها، زمینه‌ساز توسعه پایدار نواحی روستایی و شهری خواهد بود. روستاهای دهستان تنکمان شمالی نیز از جمله نواحی است که در چندین سال اخیر تحت تأثیر موقعیت خاص ارتباطی و نزدیکی با کلانشهر کرج، تحولات شتابان و عمیقی را در زمینه‌های مختلفی همچون: الگوی مسکن و بافت روستایی، کاربری اراضی، ویژگی‌های جمعیتی، وضعیت اقتصادی و اشتغال روستا تجربه کرده است. انتقال سرمایه از شهر و ایجاد صنایع، کارگاه و کارخانه‌های شهری، هجوم نیروی کار به این ناحیه و تغییرات فرهنگی، اجتماعی و اقتصادی این روستاها را در پی داشته است. بنابراین، با وجود همه پژوهش‌های انجام شده در راستای روابط و پیوندها و نقش آنها در دگرگونی نواحی روستایی اطراف، پژوهش حاضر سعی دارد با بررسی نقش تعاملات روستا-شهری و اثرات و پیامدهای این جریان‌ها و مناسبات را در تحولات کالبدی - فضایی سکونتگاه‌های روستایی پیرامون کلانشهر کرج به ویژه در دهستان تنکمان شمالی شهرستان نظرآباد همراه با تبیین روندها و مکانیسم‌های حاکم بر آن، مورد بررسی قرار دهد.

۳-۱- پیشینه انجام تحقیق

سابقه پژوهش در خصوص موضوع مورد مطالعه همواره با عنوان بررسی سکونتگاه‌های روستایی تحت تأثیر رشد شهری، که مسائل روستاهایی که تحت تأثیر گسترش شهری قرار داشته‌اند و به اصطلاح زیر آرواره‌های شهر به سادگی دگرگون، خرد یا بلعیده شده‌اند را مورد بررسی قرار دهد. به شرح مقالات، رساله‌ها و پایان‌نامه‌های کار شده است که جدول (۱-۱) به آن اشاره می‌شود:

جدول شماره (۱-۱): نتایج تحقیقات انجام شده، پیرامون نقش تعاملات روستا-شهری در تحولات کالبدی - فضایی

سال	نتیجه پژوهش	عنوان پژوهش	نام محقق
۱۳۹۱	تهران با توسعه و گسترش روزافزون خود در مناطق روستایی اطراف بر اساس یک سلسله مکانیسم‌های ناشناخته، اثرات بنیادی وسیعی برجا می‌گذارد که افزایش تعداد شهرها، تورم جمعیتی روستاها به ویژه روستاهای با قابلیت دسترسی بهتر و تغییر در چشم‌انداز محیطی و اشکال دخیل و تصرف انسان در محیط از نمودهای برجسته آن است.	توسعه تهران، دگرگونی در ساختارهای نواحی روستایی اطراف	محمد تقی رهنمایی